

DOI: 10.33663/0869-2491-2024-35-170-179

УДК 340.1

О. С. ВОЛОХОВ,
кандидат юридичних наук,
ORCID: 0009-0007-7559-3567

НЕЕФЕКТИВНА ПРАВОВА НОРМА: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

У статті досліджується поняття неефективної норми права і встановлюються її ознаки та критерії. На основі проведеного аналізу пропонується класифікація неефективних норм права з метою визначення їх характерних ознак, а саме: неможливість досягти поставленої мети правового регулювання, забезпечити інтереси держави та суспільства; невідповідність закріпленим правилам нормативної техніки та існуючому стану розвитку суспільних відносин; колізійність.

Враховуючи існуючі помилки законодавця та дефекти правотворчості серед неефективних норм, можна, зокрема, виділити такі: фіктивні норми, норми з негативною ефективністю та дефектні норми.

Наголошується, що своєчасне виявлення неефективних норм та їх усунення має бути в центрі уваги як суб'єктів законодавчої ініціативи, так і науковців і активних членів громадянського суспільства. Крім цього, окремої уваги потребує дослідження інституту відповідальності за розроблення та прийняття неефективних норм.

Ключові слова: неефективна норма права, класифікація неефективних норм права, дефекти правотворчості, ознаки неефективних норм права.

Volohov Oleksiy. Ineffective legal norm: general theoretical characteristics

The concept of an inefficient legal norms its signs and criteria are subject of this article. A classification of inefficient legal norms is proposed due to the analysis made by author to determine their characteristic features, especially the impossibility to achieve the goal of legal regulation made, the impossibility to ensure the interests of the state and society; non-compliance with established proceedings of the Rulemaking Process and the development of social relations; conflict of law.

Due to the existing mistakes of the legislator and defects in Rulemaking Process, the inefficient norms can be separated on the following: fictitious norms, norms with negative effectiveness and defective norms.

It is mentioned that the identification of inefficient norms and their elimination should be the focus of both the legislator, scientists, and active members of civil society. In addition, the study of the institution of responsibility for the development and adoption of inefficient norms requires special attention.

Key words: an inefficient legal norm, classification of an inefficient legal norm, defects of Rulemaking Process, criteria of an inefficient legal norm.

* Volohov Oleksiy, Candidate of Juridical Sciences (Ph. D.)

Актуальність. Функціонування соціальних процесів залежить від ефективності нормативно-правових актів, які мають регулювати суспільні відносини саме так, як потрібно для розвитку всього суспільства та держави. На ефективність норм права впливає низка причин: починаючи від рівня нормотворчої техніки та дотримання принципу верховенства права під час розроблення та застосування норм права і завершуючи станом правової свідомості та ступенем розвитку громадянського суспільства. В умовах активної правової реформи, яка іноді супроводжується зміщенням пріоритетів учасників законодавчого процесу на досягнення політичних цілей, отримання політичних дивідендів та/або їх низького рівня нормотворчої техніки, іноді з'являються неефективні норми права, які не мають чіткої мети та/або не містять механізмів правового регулювання. Такі норми можуть бути колізійними у відношенні до інших норм, вони не спрямовані на досягнення соціальних цілей та не повною мірою відповідають тим суспільним відносинам, що склалися.

Аналіз ефективності норм права у правовій науці завжди спрямований на виявлення критеріїв та особливостей цього правового явища з точки зору позитивної характеристики норми права. Фактично норма права, її формування, прийняття та подальша реалізація досліджується в умовах співіснування держави та суспільства, в яких панують принципи верховенства права та правової держави.

Водночас у реальному світі неефективні норми права існують та приймаються навіть в умовах їх повної невідповідності об'єктивним потребам правового регулювання. Вони можуть тривалий час регулювати суспільні відносини та впливати на їх розвиток, а також впливати на ефективність інших норм, призводити до занепаду окремих інститутів права та галузей, формуючи ряд дискреційних повноважень органів влади.

Тому виникає потреба у дослідженні такої правової категорії, як неефективна норма права, особливостей її прийняття та причин неефективності, критеріїв та класифікації таких норм. Адже питання запровадження відповідальності за прийняття неефективної норми, слід починати з формування чіткого поняття та критеріїв неефективної норми.

Наразі дослідження неефективних норм права як окремої правової категорії мають доволі фрагментарний характер. Окремі вчені намагаються дослідити особливості неефективних норм права в контексті відповідальності законодавця за прийняття норм сумнівної якості або ж прагнуть шляхом поверхневого аналізу вказати на неефективність певних законів чи підзаконних актів. Цікавим також є дослідження зарубіжних вчених, які намагаються делікатно підійти до цієї тематики та вказують на закони, які неефективно регулюють відносини або ж дефектні норми та норми з низькою ефективністю. Систематизація основних підходів до визначення поняття «неефективна норма права» та визначення видів і особливостей цих норм для визначення їх характерних ознак та подальшого розвитку

інституту відповідальності за розробку та прийняття неефективних норм і є метою нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню питань ефективності норм права та неефективних норм присвячені праці Ю. Бірченко, П. Гуйвана, К. Данна, В. Корнієнко, В. Косовича, Л. Купіної, П. Кіндрата, Ю. Матвєєвої, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко та ін. Незважаючи на існування доволі широкого спектра наукових розвідок, проблеми визначення поняття «неефективна правова норма», визначення критеріїв, класифікації та видів таких норм потребують окремого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Наразі в юридичній науці ефективність законодавчих актів розглядається вченими не інакше, як співвідношення фактичного результату їх дії і тих цілей, для досягнення яких такі акти було прийнято¹. Ефективність норм права є показником, який може бути визначено шляхом оцінки досягнутих цілей правового регулювання, їх співвідношенням з витратами часу та ресурсів на реалізацію, а також з цілями, закладеними законодавцем. У науковій літературі можна часто зустріти оцінку ефективності норм шляхом їх розмежування на ефективні норми та неефективні норми.

Власне неефективні норми права жодних соціальних цілей не досягають, а отже, співвідношення результатів їх дії до закладених цілей правового регулювання буде низьким.

Аналогічну позицію має Ю. Матвєєва, яка вказує, що норма права, дія якої не тільки не веде до досягнення поставленої соціальної мети, а й віддаляє її досягнення є неефективною. Проблема забезпечення ефективності норм права, на думку вченої, може бути вирішена відповідно до таких основних засад:

– дотримання методології прийняття закону, як і будь-якого іншого нормативно-правового акта, вимог так званого ланцюга ефективності, а саме: потреби і соціальному інтересу в такому законі; цілям, які досягатимуться за допомогою закону; достатності засобів, якими запроваджується закон, з точки зору досягнення поставлених цілей; визначенню конкретних адресатів закону; системі контролю за його виконанням;

– панівна в суспільстві правосвідомість без будь-яких застережень має визнавати принцип верховенства права, послідовно реалізувати його в існуючій правовій системі, а також у практичних діях усіх ланок державного апарату;

– закони мають бути спрямовані на реалізацію головних положень Конституції України, вирішення найважливіших проблем, які ставить суспільству життя. При цьому слід враховувати, що не тільки норми Конституції України, а й більшість чинних законів є нормами прямої дії, тому слід звести до мінімуму нормативні акти, які ухвалюються «на розвиток закону», що часто змінює зміст вимог і правил, ним установлених;

– необхідно забезпечити цілковиту відповідність між законами та процесом їх реалізації. Нею мають бути охоплені насамперед права та обов'язки суб'єктів, закріплені законом;

– національне законодавство повинно відповідати загальноновизнаним принципам і нормам міжнародного права, демократичній міжнародній практиці;

– закони мають відповідати загальному напрямку проваджуваних реформ, а також меті економічного, політичного, соціального розвитку, забезпечувати цілісність і чітку структуру законодавства, мобільність і універсальність його галузей².

На думку К. Данна, неефективний закон – це закон, який з самого початку не був сформульований правильно, тобто неефективний закон – той, який не працює та не діє, якщо порівнювати мету із результатами, які він дає. Здатність діяти мають лише закони, ефективність яких не можна ставити під сумнів. Будь-які закони, дія яких обмежена або неможлива відповідно до поставленої мети, є неефективними³.

П. Гуйван, у свою чергу, стверджує, що основним критерієм неефективної правової норми є неможливість діяти під час її практичної реалізації правозастосовними органами, адже реальну ефективність визначають фактори, які перебувають у сфері правоздійснення. Сюди належить забезпеченість тих чи інших приписів матеріальними й організаційними ресурсами, відповідність норм суспільній думці, чітка робота правозастосовних органів тощо. Ефективність юридичного акта визначається його здатністю впливати на суспільні відносини у корисному для соціуму напрямі. Якщо ж дія норми не тільки не веде до досягнення поставленої соціальної мети, а віддаляє її досягнення, то правова норма є неефективною⁴.

В. Лафаве визначає неефективний закон, як закон, що не виконується, тобто символічний закон, «закон на папері». Норми такого закону формально діють (де-юре), але зазвичай (де-факто) не працюють. Вони ігноруються правоохоронними та іншими державними органами, а отже, практичних наслідків їх порушення мало або взагалі немає⁵.

У свою чергу Ю. Бірченко вказує, що існують норми з невисокою ефективністю, які певною мірою відповідають існуючим суспільним відносинам за змістом, але не мають необхідних організаційних умов і механізмів, які її реалізують у дійсності⁶. Тобто такі норми позбавлені правових механізмів реалізації своїх положень, попри дотримання формального змісту та навіть відповідність існуючим суспільним відносинам за змістом.

В. Косович, досліджуючи недоліки нормативно-правових актів України, стверджує, що останні є результатом законодавчих помилок, які бувають прихованими та очевидними. Очевидні помилки законодавця виявити не складно, адже вони лежать наче на поверхні, а приховані у тексті закону можна виявити лише упродовж певного часу у процесі їх дії у механізмі правового регулювання. До таких недоліків норм права В. Косович відносить

правові упущення, правові замовчування, неузгодженість юридичних норм, невідповідність нормативно-правових приписів принципам права та доктринальним підходам теорії права, необґрунтована часткова визначеність, відсутність механізму реалізації, неуніфікованість змістового наповнення однакових юридичних термінів, недотримання передбаченої ст. 22 Конституції України вимоги про те, що при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Недотримання передбаченої ст. 22 Конституції України вимоги при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів є актуальною ознакою неефективності норми права, адже норма, яка звужує зміст та обсяг існуючих прав і свобод, по суті, є колізійною⁷.

Отже, неефективні правові норми мають лише формальний зміст і не виконують свого призначення, вони не здатні досягти поставленої мети правового регулювання та фактично не діють. Неефективні норми права не містять чіткої мети правового регулювання або ж така мета не може бути досягнута на певному етапі правового регулювання чи сприйнята суспільством. Власне відсутність мети правового регулювання або ж її практична недосяжність у нормі права є ознакою її неефективності.

Неефективна норма права – це норма, яка не здатна досягти поставленої мети правового регулювання та забезпечити інтереси держави та суспільства, сприяти їх взаємодії; така норма є наслідком правотворчої помилки та/або зловживання правом суб'єкта правотворчості, нехтуванням останнім існуючих правил нормотворчої техніки.

Аналіз наукової літератури дає можливість виокремити основні ознаки неефективної норми права:

1. Неможливість досягти поставленої мети правового регулювання, що означає наявність поставленої законодавцем мети, яка не відповідає реальному стану розвитку суспільства та держави або ж відсутність дієвих механізмів правового регулювання.

2. Суперечить інтересам держави та суспільства. Тобто норма права прийнята супереч принципам права, міжнародним принципам та європейським стандартам, які ставлять інтереси держави і суспільства головним об'єктом правового регулювання.

3. Не відповідає правилам нормотворчої техніки (особливо у питаннях співвідношення з іншими нормами). Норма права не містить механізмів реалізації та сталої юридичної термінології, положення та мета такої норми нечіткі та не є очевидними і зрозумілими для учасників правовідносин.

4. Не відповідає існуючому стану розвитку суспільних відносин. Норма права суперечить певним моральним чи релігійним правилам і переконанням, соціально-економічному та політичному розвитку суспільства на певному етапі або ж, навпаки, містить положення, які не сприймаються усіма учасниками правовідносин однаково, зважаючи на їх рівень правосвідомості.

5. Суперечить іншим нормам права вищої юридичної сили, що призводить до виникнення колізій.

Переважає кількість ознак, що характеризують неефективну норму права, стосуються її змісту, а отже, виникають уже на етапі правотворчої ініціативи, коли формуються мета та проект норми.

Формування та викладення мети та інших положень норми права прямо пов'язане із діяльністю законодавця та правилами нормотворчої техніки, тому прийняття неефективних норм права переважно спричинене різними дефектами та помилками правотворчості або ж прямим бажанням законодавця створити норму права, яка не буде діяти.

Враховуючи існуючі помилки законодавця та дефекти правотворчості, серед неефективних норм можна, зокрема, виділити такі: фіктивні норми, норми з негативною ефективністю та дефектні норми.

Критеріями такої класифікації є оцінка змісту норми, зважаючи на наявність прихованих та очевидних, тобто грубих помилок нормотворчої техніки (фіктивні норми та дефектні норми), а також їх (норм) вплив на суспільні відносини. Адже така група норм права, як норми з негативною ефективністю, фактично мають вплив на суспільні відносини, навпаки, погіршуючи стан справ у певній сфері правового регулювання.

Фіктивні правові норми не реалізуються на практиці, тобто не мають практичного застосування. Українська мала енциклопедія визначає фікцію (від лат. *fictio*), як те, що не відповідає дійсності та не збігається з реальними явищами та процесами, має значну відмінність від оригіналу та оригінальної інформації⁸.

Можна стверджувати, що фіктивні норми права не збігаються з реальними явищами і процесами та існують лише формально на папері, адже їх практичне застосування неможливе. Така норма права має лише формальний вигляд норми права, тобто вона сформована, прийнята та опублікована відповідно до існуючої процедури, але діяти вона не може.

Водночас не всі норми права, які не застосовуються на практиці, є фіктивними. Деякі норми застосовуються нечасто або приймалися на перспективу за умови майбутніх змін у суспільстві.

Для визначення характерних ознак фіктивних норм права важливим є визначення їх місця серед інших неефективних правових норм.

Під фіктивною нормою Я. Сиротнікова розуміє різновид правотворчої помилки, що виникла внаслідок добросовісної помилки нормотворця, зумовленої неповнотою пізнання правових явищ або невідповідності конкретного правового веління основам ідеології держави, результатом якої є правова норма, що володіє формальною правовою можливістю. Визначено, що фіктивна правова норма набуває явного статусу, коли вона усвідомлюється як фікція, тобто положення, яке не відповідає реальності. Основною властивістю фіктивної норми, на думку вченої, є її принципова нереалізованість у рамках певної сукупності умов даної системи⁹.

О. Ульяновська в дисертаційному дослідженні робить висновок, що фіктивна норма є результатом помилки правотворчості, а саме результатом помилки законодавця, що створив «недієздатну норму»¹⁰.

Так, фіктивна правова норма може бути лише неефективною, адже вона є результатом помилки правотворчості. Досягнення мети фіктивної норми неможливе у процесі її реалізації або ж закладена мета не відповідає суспільним відносинам, хоча сама норма прийнята з дотриманням усіх законодавчих процедур.

Як приклад фіктивної норми права можна навести вже скасовану норму постанови Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 335 «Деякі питання здійснення оплати товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб сектору безпеки і оборони в умовах воєнного стану» щодо неправомірності (заборони) включення прибутку в ціну товарів оборонного призначення, хоча одержання прибутку є метою створення господарських товариств та не було прямо заборонено цією ж постановою. До таких же фіктивних норм можна віднести окремі положення Закону України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю» від 2003 р., який встановлює загальні принципи, правові та організаційні засади залучення коштів фізичних і юридичних осіб в управління з метою фінансування будівництва житла та особливості управління цими коштами. На практиці переважна більшість положень Закону не діє, а залучення коштів фізичних і юридичних осіб в управління з метою фінансування будівництва житла здійснюється шляхом укладення різного плану інвестиційних і попередніх договорів купівлі-продажу нерухомості.

Окремо існують неефективні норми права, які діють, реалізуються, але заважають розвитку суспільних відносин, вони зайві в системі права, але з якихось причин не були виключені законодавцем з неї. Вони мають «негативну ефективність», тобто їх дія зумовлює зворотні процеси в розвитку суспільних відносин. Найбільш яскравим прикладом норм з негативною ефективністю є постанова радянського уряду «Про посилення боротьби з пияцтвом і про наведення порядку в торгівлі міцними спиртними напоями», якою було заборонено продаж і скорочено виробництво алкоголю. Натомість виробництво контрафактного алкоголю та його продаж набули таких масштабів, що тогочасні органи правопорядку були неспроможні цьому протидіяти.

Прикладом норм з негативною ефективністю в сучасній Україні став Закон України «Про заборону грального бізнесу в Україні», який забороняв гральний бізнес та участь в азартних іграх, натомість призвів до створення цілих мереж покер клубів і різних прихованих під лотереї ігрових залів тощо, які були предметом постійної уваги правоохоронців.

Окрему групу неефективних норм права становлять дефектні норми, які містять суттєві помилки нормотворчої техніки, суперечать іншим нормам права вищої юридичної сили або ж вони є застарілими та взагалі не відповідають стану та потребам суспільства.

До дефектних норм можна віднести ч. 3 ст. 85 Закону України «Про пенсійне забезпечення», що передбачає обмеження максимального розміру пенсії, що прямо суперечить Конституції України та вже є предметом розгляду Конституційного Суду України. Іншим прикладом дефектних норм є Житловий кодекс України, який давно потребує виключення із правової системи, зважаючи на його застарілість та орієнтацію на соціалістичне минуле.

До прикладу, ст. 96 Житлового кодексу України передбачає вилучення отриманого від держави жилого приміщення, використовуваного для одержання нетрудових доходів. Ще цікавішою є ст. 106 Житлового кодексу України, яка передбачає виселення без надання громадянам іншого жилого приміщення, якщо наймач, члени його сім'ї або інші особи, які проживають разом з ним, систематично порушують правила соціалістичного співжиття. Ці та інші дефектні норми призводять до занепаду цілої галузі житлового законодавства, тому їх вилучення має бути пріоритетом законодавця.

Висновки. Отже, неефективні норми права можуть тривалий час існувати в правовій системі, хоча вони справляють негативний вплив на її розвиток та функціонування.

Неефективна норма права нездатна досягти поставленої мети правового регулювання та забезпечити інтереси держави та суспільства, сприяти їх взаємодії, адже вона переважно є наслідком правотворчої помилки.

Враховуючи існуючі помилки законодавця та дефекти правотворчості, серед неефективних норм можна, зокрема, виділити такі: фіктивні норми, норми з негативною ефективністю та дефектні норми.

Своєчасне виявлення неефективних норм та їх виключення, оновлення таких норм має бути в центрі уваги як суб'єктів законодавчої ініціативи, так і науковців та активних членів громадянського суспільства. Окремої уваги потребує розвиток інституту відповідальності за розроблення та прийняття неефективних норм, адже дане питання має стати предметом окремих наукових розвідок.

1. Косович В. Якість нормативно-правових актів України: загальнотеоретична характеристика. *Вісник Львівського університету: збірник наукових праць*. Серія юридична. 2012. Вип. 55. С. 20–27. С. 21. 2. Матвеева Ю. Соціальна ефективність правових норм. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. Т. 53. Київ, 2016. С. 31–35. С. 33–34. 3. Dann A. Effective Ways to Change Ineffective Laws. *Arkansas Criminal Justice Institute*. 2019. № 04. P. 1–14. S. 5. 4. Гуйван П. Сутність принципу ефективності права. Часовий аспект. *Вісник НТУУ «КПІ»*. Політологія. Соціологія. Право. Випуск 3 (39). 2018. С. 111–116. С. 113. 5. Lafave W. *Modern Criminal Law*, Minnesota: West Academic Publishing, 2011. 1120 p. P. 53. 6. Бірченко Ю. Деякі критерії оцінки якості та ефективності нормативно-правових актів. *Наукові записки Національної Києво-Могилянської академії*. 2004. № 26. С. 9–14. С. 11. 7. Косович В. Приховані (латентні) недоліки нормативно-правових актів України: загальнотеоретична характеристика. *Публічне право*. 2018. № 2. С. 184–191. С. 185. 8. Українська мала енциклопедія: 16 кн.: у 8 т. / проф. Є. Онацький. Буенос-Айрес, 1967. Т. 8. 176(2148) с. С. 1982. 9. Сиротнікова Я. До

питання розмежування понять юридична фікція, правова фікція, фіктивна норма, фіктивність. *Розвиток підприємництва в Україні: безпека здійснення господарської діяльності*: збірник наукових праць за підсумками круглого столу (Харків, 14 грудня 2018 р.). Харків, 2019. С. 219–223. С. 221. **10.** Ульяновська О. Фікції в правовій системі України: дис. ... канд. юрид. наук / Одес. нац. юрид. акад. Одеса, 2010. 215 с. С. 47.

References

1. Kosovych V. Yakist normatyvno-pravovykh aktiv Ukrainy: zahalnoteoretychna kharakterystyka. *Visnyk Lvivskoho universytetu: zbirnyk naukovykh prats*. Seriiia yurydychna. 2012. Vyp. 55. S. 20–27. S. 21. **2.** Matveieva Yu. Sotsialna efektyvnist pravovykh norm. Naukovi zapysky NaUKMA. Yurydychni nauky. T. 53. Kyiv, 2016. S. 31–35. S. 33–34. **3.** Dann A. Effective Ways to Change Ineffective Laws. *Arkansas Criminal Justice Institute*. 2019. № 04. P. 1–14. S. 5. **4.** Huivan P. Sutnist pryntsyphu efektyvnosti prava. Chasovyi aspekt. *Visnyk NTUU «KPI»*. Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo. Vypusk 3 (39). 2018. S. 111–116. S. 113. **5.** Lafave W. *Modern Criminal Law*, Minnesota: West Academic Publishing, 2011. 1120 p. P. 53. **6.** Birchenko Yu. Deiaki kryterii otsinky yakosti ta efektyvnosti normatyvno-pravovykh aktiv. *Naukovi zapysky Natsionalnoi Kyievo-Mohylianskoï akademii*. 2004. № 26. S. 9–14. S. 11. **7.** Kosovych V. Prykhovani (latentni) nedoliky normatyvno-pravovykh aktiv Ukrainy: zahalnoteoretychna kharakterystyka. *Publichne pravo*. 2018. № 2. S. 184–191. S. 185. **8.** *Ukrainska mala entsyklopediia*: 16 kn.: u 8 t. / prof. Ye. Onatskyi. Buenos-Aires, 1967. T. 8. 176(2148) c. S. 1982. **9.** Syrotnikova Ya. Do pytannia rozmezhuvannia poniat yurydychna fiktsiia, pravova fiktsiia, fiktyvna norma, fiktyvnist. *Rozvytok pidpriemnytstva v Ukraini: bezpeka zdiisnennia hospodarskoï diialnosti*: zbirnyk naukovykh prats za pidsumkamy kruhloho stolu (Kharkiv, 14 hrudnia 2018 r.). Kharkiv, 2019. S. 219–223. S. 221. **10.** Ulianovska O. Fiktsii v pravovii systemi Ukrainy: dys. ... kand. yuryd. nauk / Odes. nats. yuryd. akad. Odessa, 2010. 215 s. S. 47

Oleksii Volokhov. An inefficient legal norm: general theoretical characteristics

Legal reforms in Ukraine, which are sometimes accompanied by a shift in the priorities of the participants of the legislative process (who are trying to achieve political goals, obtain political dividends, or have a low level of rule-making technique), can lead to the implementation of ineffective legal norms that do not have a clear goal and do not contain mechanisms of legal regulation. Such legal norms may conflict with other norms; they aim not to achieve social goals and only partially correspond to existing social relations.

Therefore, there is a need to research such a legal category as an ineffective norm of law, the features of its adoption, and the reasons for ineffectiveness, criteria, and classification of such norms. After all, introducing responsibility for adopting an ineffective norm should be done by forming a clear concept and criteria for an inadequate norm.

An ineffective legal norm is a norm in legislation that is unable to achieve the set goal of legal regulation and ensure the interests of the state and society promote their interaction; such a rule is a consequence of a rule-making error and abuse of the right of the subject of rulemaking, neglect of the latest existing rules of rule-making technique.

The analysis of scientific approaches makes it possible to single out the main signs of an ineffective legal norm:

1. *The impossibility of achieving the set goal of legal regulation, which means the presence of a goal set by the legislator that does not correspond to the current level of development of society and the state or the absence of effective mechanisms of legal regulation.*

2. *Contradicts to the interests of the state and society. That means the legal norm was adopted contrary to the principles of law, international principles, and European standards, which place the interests of the state and society as the main object of legal regulation.*

3. *Does not comply with the rules of normative engineering (especially about other norms). The legal norm does not contain implementation mechanisms and stable legal terminology; the provisions and purpose of such a rule must be clarified and understandable for participants in legal relations.*

4. *Does not correspond to the current development of social relations. The legal norm contradicts specific moral or religious rules and beliefs, as well as the socioeconomic and political development of society at a particular stage, or, on the contrary, contains provisions that are not perceived equally by all participants of legal relations, considering their level of legal awareness.*

5. *Contradicts other norms of the law of higher legal force, which leads to collisions.*

The number of signs characterizing an ineffective norm of law deals with its content and, therefore, arises already at the law-making initiative stage, when the norm's purpose and project are formed.

Due to the legislator's mistakes and defects in the Rulemaking Process, the inefficient norms can be separated into fictitious norms, norms with negative effectiveness, and defective norms.

The identification of inefficient norms and their elimination should be the focus of legislators, scientists, and active members of civil society. In addition, the study of the institution of responsibility for developing and adopting inefficient norms requires special attention because this issue should be the subject of separate scientific investigations.

Key words: *an inefficient legal norm, classification of an ineffective legal norm, defects of the Rulemaking Process, criteria of an inefficient legal norm.*